

2. Данилюк А. Г. Українська хата / А. Г. Данилюк. – К. : Наук. думка, 1991. – 110 с.
3. Самойлович В. П. Українське народне житло (кінець XIX – початок XX ст.) / В. П. Самойлович. – К. : Наукова думка, 1972. – 56 с.
4. Эванс Я. Дом из самана. Философия и практика / Я. Эванс, М. Дж. Смит, Л. Смайли; пер. с англ. – К. : Вид-во ПП «Пі!», 2004. – 337 с.
5. Макдональд С. Стройте дом из соломенных блоков : практ. рук. / С. Макдоналд, М. Мирман. – Минск, 1996. – 60 с.
6. Лапин Ю. Экожилье – ключ к будущему / Ю. Лапин. – М., 1998. – 160 с.

SUMMARY

Problem statement. Daubed house during centuries was traditional dwelling in central and eastern parts of Ukraine. Such type of buildings became popular today for use as village cottages, tourist houses, restaurants and even decorative constructions. They give comfort and unique atmosphere that is differ from any contemporary dwelling. Modern daubed house, that is constructed with application of new technologies, has modern design, which connect the spirit of the past and utility of the present time.

The analysis of recent research. The research of the ukrainian houses' building, especially of the features of houses' regional types, carried out outstanding scientists and ethnographers. One of them is A. Danylyuk, who made important contribution to development of ethnography [1]. In our time it appears more and more young scientists of architectural heritage which offer application of innovations. In particular, new works on the technology of house building.

Research objective. To analyse main traditions of house building in steppe region, to discover the features of technologies of houses' building up and to point out the types of buildings which are popular in modern building industry.

Conclusions. Most popular types of buildings in steppe region were Daubed house and adobe house during centuries. In time the details of building technologies have changed, but the materials stayed invariable. Because of natural origin the material used in construction of such houses have the unique operational, economic and ecological attributes. Such buildings are true discovery for destroyed eastern regions in conditions of economical crisis and bad ecological situation.

REFERENCES

1. Danylyuk A. G. Davnia architektura ukrainskogo sela. Etnografichniy narys. – K. : Tehnika, 2008. – 256 s.
2. Danylyuk A. G. Ukrainska hata / A. G. Danylyuk. – K. : Naukova dumka, 1991. – 110 s.
3. Samoylovych V. P. Ukrainske narodne zytlo (kinec XIX – pochatok XX st.) / V. P. Samoylovych. – K. : Naukova dumka, 1972. – 56 s.
4. Evans Ya. Dom is samana. Filosofiya i praktika / Ya. Evans, M. J. Smit, L. Smaili; perevod s angl. – K. : Pi!, 2004. – 337 s.
5. Makdonald S. Stroite dom iz solomennyh blokov: prakt. ruk. / S. Makdonald, M. Mirman. – Minsk, 1996. – 60 s.
6. Lapin Yu. Ekozilye – klyuch k budushchemu / Yu. Lapin. – M., 1998. – 160 s.

УДК 908:728

ІСТОРІЯ ЗАБУДОВИ КАТЕРИНОСЛАВСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ КІНЦЯ ХІХ СТОЛІТТЯ

В. С. Єгорова, асист., О. Холявченко, студ.

Ключові слова: Катеринославська губернія; українська хата; розташування поселень; інтер'єр та екстер'єр будинків; запорізький, грецький та німецький типи хат; плетено-мазанкові, лампачеві, глинобитні хати

Постановка проблеми. Для гарного ознайомлення із забудовою Катеринославської губернії наприкінці ХІХ ст. замало розглянути лише декілька будинків та низку архітектурних характеристик. Адже забудову міст треба обов'язково вивчати комплексно та на історичному тлі. Тому наше завдання – надати опис архітектурної історії губернії, розглядаючи тогочасне

різнонаціональне населення Катеринослава, з'ясувати зміну окремих стилів та конструкцій будинків. Тільки досліджуючи забудову на історичному тлі, можна надати їй яскравих певних рис.

Аналіз публікацій. Українські поселення, а також українські хати поділяються на різні типи залежно від розташування на території сучасної України. З давніх часів залишилися книжки, що описують поселення, хати, подвір'я українців різних регіонів. Найбільше інформації знаходимо про західні, південні та центральні регіони України. А ось відомостей про східні та південні регіони замало, хоча дещо все ж маємо. Про заснування міста Катеринослава можна прочитати у книзі Д. І. Яворницького [4], особливості архітектури нашої губернії вивчав С. Б. Ревський [3], простежити історію заснування і розвитку Дніпропетровська з давніх часів і до наших днів можна в історичному нарисі М. Е. Кавуна [2]. Та найбільш детально і послідовно історію забудови Катеринославської губернії описано у звіті відомого харківського етнографа Василя Бабенка [1], який на запрошення Д. І. Яворницького збирав етнографічний матеріал Катеринославської губернії. Зібраний матеріал став основою етнографічної виставки на XIII Археологічному з'їзді.

Метою статті стало прагнення відкривати і пізнавати неповторні особливості будівництва споруд нашої губернії, її багату історичну спадщину, яка є для нас зв'язком із минулим, з нашим національним корінням.

Виклад матеріалу. Корінні мешканці Катеринославської губернії – це в минулому запорожці та вихідці з сусідніх земель. Були також і німці-колоністи, яких депортували для заселення краю, нащадки греків та албанців, поляки, євреї-колоністи та греки, яких переселили з Криму. Така етнічна картина склалася у XVIII столітті.

Через злиття різних культур наш регіон та його народність модернізувались і піддалися культурному впливу. Так, дерев'яні знаряддя праці замінили на залізні, дерев'яні вози – на вози німецького типу, хати стали більш просторими, відбулося перетворення у моді – одяг із просторого змінився на більш приталений, з'явилися костюми.

Поселення в Катеринославській губернії розташовувалися залежно від природних умов. Спочатку вони з'являлися біля річок, потім біля балок і на схилах, а далі – в степових районах біля підземних вод.

Поселення біля річок найчастіше мали неправильне розташування вулиць та головних площ, а на балках і в степах – більш правильний план містечок. Була головна вулиця, головна площа із церквою, у середині міста – базар. А від центру вже віддалялись маленькі вулички.

У результаті історичних подій склалися різні типи будівель, що відповідали основним національностям: запорізький, німецький (колоніальний) та грецький.

Запорізький тип – хаотичний та неупорядкований. Цьому сприяло бажання українців будувати свої садиби за власним баченням. Щоб дійти до центру міста, треба було обійти безліч маленьких та кривеньких вуличок, а було й таке, що центральної площі або вулиці не було взагалі.

Німецький тип, навпаки, був прикладом правильного розташування вулиць, провулків і площ на європейський лад. Було видно більш широку головну вулицю та другорядні. Також на вулицях розміщували ліхтарі, мости, тротуари та навіть скульптури. Всі садиби виконані в одному стилі та за схожим плануванням.

Грецький тип був більш-менш правильного планування з головною вулицею та виконаний в одному архітектурному стилі.

Кожне дворище християнина ділилося на двір, невелику галявину та город. А двір поділявся на подвір'я та загороду. До подвір'я належали хата, сараї, амбари або комори. До загороди – місце для худоби. Також були ворота на вулицю та на город. Увесь двір та садиба мали форму прямокутника, коротка сторона якого розміщена з вулиці. Праворуч від хати іноді були квітник та криниця. Навпроти хати – конюшня чи свинарник.

Німецький тип двору більш упорядкований. Відомо, що біля хати і до городу ставили конюшню чи свинарник, а часом під одним дахом амбари та сараї. Також була криниця, але вона стояла біля воріт, що ведуть до городу.

Грецькі садиби, на відміну від інших двох типів, мали літні кухні. Їх називали «хібарки». Навпроти хати – сараї та загороди. А криниці ставили тільки на вулиці.

Усі типи хат за виробництвом можна поділити на:

- плетено-мазанкові, популярні в українців;
- глинобитні і лампачеві – найпопулярніші у греків і німців;

- кам'яні – більш нові будівлі;
- дерев'яні, які належать до давнішого періоду та зустрічаються зрідка.

Для побудови плетено-мазанкових хат укопували в землю 12 стовпів для одинарної хатини і 18 – 20 для подвійної. Проміжкові стовпи служили у той же час і лутками, або одвірками у вікнах і дверях. Простінки заплітали хворостинням або оббивали планками із двох боків стовпів. Такі стіни наскрізь забивали глиною із сухим гноєм, потім змазували всередині, а зовні пригладжували лопатою і вибілювали крейдою. Такого типу стіни зверху трималися зв'язками в один або два вінці, а на них уже клали сволюки і стелю.

Глинобитні хати були популярними у всій губернії. Будуючи хати таким способом, люди викопували у дворі глибоку яму – глинище, звідки і добували глину, яку потім змішували з водою, сухим гноєм або старим очеретом і добре перемішували все це ногами. Потім перемішану глину викладали великими шматками в ряди. Спершу викладали перший шар, якому давали можливість підсохнути, а потім клали другий ряд і так далі, доки не вивершать стіни. Для вікон і дверей залишали вільні проміжки. Потім стіни вигладжували лопатами і зверху клали зв'язку в один вінець, на котрий потім кріпився дах.

Лампачеві стіни клали з великої цегли, виробленої теж із глини або просто із землі та висушеного на сонці очерету. Ці цеглини скріплювали глиною, а потім обмазували. Лутки із дерева для вікон і дверей, як в першому і другому варіантах, робили пізніше.

Кам'яні будівлі зводили з піщанику і клали найчастіше без усякого цементу, глини, а потім добре змазували й обмазували глиною. Пізніші будівлі цього типу зустрічались лише там, де добували дикий камінь, який був дуже дорогим.

Віконниці найчастіше були одностулковими. Найпопулярніші кольори, якими фарбували вікна, були синій, жовтий та зелений. Двостулкові віконниці ставили лише заможні сім'ї.

Двері були у всіх однаковими, одностулковими. Але у німців двері ділились наполовину і можна було зачинити нижню частину від худоби, а верхню відкрити і використовувати як ще одне вікно.

Запорізька хата складалася із теплої житлової однієї або двох кімнат, із сіней і комори. Старовинний, простіший тип хат, майже завжди складався з однієї житлової кімнати, сіней і комори. А сучасний, новий тип – із двох і більше теплих кімнат.

Німецький дім мав сіни з одним або двома виходами, чисту кімнату, в інший бік – кухню. Іноді в цих кімнатах відділяли спальню та їдальню. Із кухні робили часто окремих хід у конюшню.

Грецька хата поділялася на сіни, чисту кімнату та житлову кімнату. Як уже зазначалося, кухні іноді робили у дворі – їх називали «хібарки».

Отже, вивчаючи особливості хатобудування на Катеринославщині кінця XIX ст., ми з'ясували, що існували три типи будівель: запорізький, який майже не зберігся, німецький та грецький, які подекуди зустрічаються і зараз. Нині традиційні українські хати, зразки народної архітектури, досить важко побачити в наших селах – зрозуміло, прогрес. Але, йдучи в ногу з часом, все ж таки не слід забувати про самобутні українські звичаї щодо будування житла. Місто Катеринослав, а нині Дніпропетровськ, подекуди, на щастя, зберегло свої основні традиції хатобудування, незважаючи на модернізацію та вплив інших народностей.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. **Бабенко В. А.** Этнографический очерк народного быта Екатеринославского края. Днепропетровский национальный исторический музей им. Д. И. Яворницкого. – Харьков, 2013. – 152 с.
2. **Кавун М. Е.** Дніпропетровськ: віхи історії: [Історич. нарис]. – Д., 2001. – 255 с.
3. **Ревский С. Б.** Екатеринослав Кильченский. Историко-архитектурный очерк. – Д., 1974. – 96 с.
4. **Яворницкий Д. И.** История города Екатеринослава. – 2-е изд., доп. – Д., 1996. – 277 с.

SUMMARY

Problem statement. It's not enough to consider only a few houses and a number of architectural features for a good introduction of construction in Ekaterinoslav province late XIX century. It should always be considered in a comprehensive and the historical background. Therefore, our task is to

provide a description of the architectural history of the province, considering of various national population of Katerynoslav, find some change in styles and designs of buildings. We can provide it some amazing features only by examining historical construction of buildings in the background.

The purpose of writing was the desire to learn and discover the unique features of our constructions in province, for its rich historical heritage, which is our link with the past, with our national roots.

Analysis publications. Ukrainian settlement and Ukrainian house are shared in different types. It depends on the location in Ukraine. Since ancient times, were books that describe the settlement house, Ukrainian yards in different regions. Most of the information found on the western, southern and central regions of Ukraine. But the data on the eastern and southern regions is small, although some still have. On the foundation of the city Katerynoslav can be read in the DI Yavornytsky [4], especially the architecture of our province studied SB Revsky [3], trace the history of the founding and development of Dnipropetrovsk from ancient times to the present day can be a historical essay M. E. cucumis [2]. But the most detailed and consistent story building Ekaterinoslav province described in the ethnographic record known Kharkov ethnographer Vasyly Babenko [1], which at the invitation of DI Yavornytsky collected ethnographic material Katerynoslavs'ka province. The material collected was the basis of ethnographic exhibition at the Archaeological Congress XIII.

Conclusion. Thus, studying the features hatobuduvannya Katerynoslav end of XIX century. We found out that there were three types of buildings: Zaporozhye, which almost did not survive, German and Greek, which sometimes occur now. Today, traditional Ukrainian house, samples of architecture, it is difficult to see in our villages - clear progress. However, in keeping with the times, yet not forgetting the original Ukrainian customs on housing construction. City LOTS, now Dnipropetrovsk, sometimes fortunately retained their basic traditions hatobuduvannya despite modernization and the influence of other nationalities.

REFERENCES

1. Babenko V. A. Etnograficheskiy ocherk narodnogo byita Ekaterinoslavskogokraya. Dnepropetrovskiy natsionalnyiy istoricheskiy muzeyim. D. I. Yavornitskogo. – Harkiv, 2013. – 152 s.
2. Kavun M. E. Dnipropetrovsk: vihi istoriyi: [Istoriich.naris] . – D., 2001. – 255 s.
3. Revskiy S. B. Ekaterinoslav Kilchenskiy. Istoriko-arhitekturniy ocherk. – D., 1974. – 96 s.
4. Yavornitskiy D. I. Istoriya goroda Ekaterinoslava. – 2-e izd., dop. – D., 1996. – 277 s.

УДК 72.03(477.63): 908

ОСОБЛИВОСТІ ЗАБУДОВИ КАТЕРИНОСЛАВА В КІНЦІ XVIII – XIX ст.: КРАЄЗНАВЧІ СТУДІЇ

В. А. Бабенко, к. і. н., доц., А. Зюзя, студ.

Ключові слова: бароко, класицизм, цегляний стиль, генетичний код міста, архітектурна спадщина

Постановка проблеми. Історія будь-якого міста, його вулиць, площ та будинків – це та галузь науки, яка здатна органічно поєднати минуле, сучасне та майбутнє. Відродження історичної пам'яті, духовності і національної гідності є на сьогодні найважливішою складовою історичної науки. Відновлення історичного середовища своїх міст, збереження первісного вигляду не тільки окремих районів міста, а й окремих будинків та фрагментів має надзвичайно велике значення для самого існування генетичного коду міста, закладеного в структуру його історичної забудови. Саме тому дослідження поставленої проблеми надзвичайно важливе з точки зору історичної та архітектурної спадщини.

Аналіз попередніх досліджень. Історію Катеринослава досліджували відомі краєзнавці, зокрема: Д. І. Яворницький [20], В. Піменов [10], М. Шатров [18], В. С. Старостін [16], Г. І. Гуляєв, В. І. Большаков, В. С. Мороз [2; 3; 4]. У роки незалежності з'являються нові історичні дослідження істориків національного університету, обласного архіву та історичного музею [6; 15]. Особливу увагу забудові міста та його архітектурному стилю приділив відомий архітектор, професор ПДАБА С. Б. Ревський. У 1970 – 1980 рр. вийшли його наукові праці, присвячені забудові Катеринослава-Дніпропетровська [12; 13]. До цієї важливої теми, особливо